

Αντώνη Υπ. Παυλίδη

Πόντος - Κωνσταντινούπολη: Ιδεολογία των εκπαιδευτικών σχέσεων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα.

Η σχετική βιβλιογραφία και οι πηγές έχουν πλήθος αναφορών σχετικά με τις εκπαιδευτικές σχέσεις μεταξύ της ελληνικής ορθόδοξης κοινότητας της Κωνσταντινούπολης και των περιφερειών του Οθωμανικού κράτους και ιδιαίτερα του Πόντου κατά την προαναφερθείσα χρονική περίοδο. Τα στενά περιθώρια όμως μιας τέτοιας μελέτης δεν είναι δυνατόν να καλύψουν το εν λόγω θέμα απ' όλες τις πλευρές. Για το λόγο αυτό κατ' ανάγκην θα περιοριστούμε σε κάποια χαρακτηριστικά μόνο στοιχεία των σχέσεων αυτών και την ιδεολογία τους.

Η παρουσία και μόνο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη, που καθοδηγεί τους Ορθοδόξους στα πλαίσια του συστήματος των εθνικών κοινοτήτων (Milliyet), υπήρξε καθοριστική. Η εκπαιδευτική πολιτική του Πατριαρχείου ασκείται στη μεν Αρχιεπισκοπή Κωνσταντινουπόλεως από την Κεντρική Πατριαρχική Εκπαιδευτική Επιτροπή (ΚΠΕΕ), που συγκροτείται στις αρχές της 6^{ης} δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα αμέσως μετά την ψήφιση των Εθνικών Κανονισμών, στις δε επαρχίες του Οικουμενικού Θρόνου από τους τοπικούς Μητροπολίτες. Και μια απλή ανάγνωση των Κωδίκων Πατριαρχικής Αλληλογραφίας (ΚΠΑ) του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπου περιέχεται η αλληλογραφία του με τους τοπικούς Μητροπολίτες, βεβαιώνει του λόγου το αληθές. Οι ούτως ή άλλως στενές σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την περιοχή του Πόντου ενισχύονται και από το γεγονός της συμμετοχής κατά καιρούς Μητροπολιτών του Πόντου στα διάφορα όργανα του πρώτου¹, γεγονός που τους καθιστά ακόμη πιο ισχυρούς φορείς της ιδεολογίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Ιδιαίτερη σημασία για την εκπαίδευση των Ελλήνων όχι μόνον του Πόντου αλλά ολόκληρης της αυτοκρατορίας, είχε ο ρόλος της ΚΠΕΕ. Η ΚΠΕΕ, εκτός των άλλων, εγκρίνει τα διδακτικά βιβλία που διδάσκονται στα σχολεία προωθώντας μέσω αυτών την ιδεολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου² και επικυρώνει τα συμβόλαια των προς πρόσληψη απ' τις σχολικές εφορείες εκπαιδευτικών³. Βέβαια η ΚΠΕΕ, σύμφωνα με το 1^ο άρθρο του κανονισμού της, οργανώνει μόνον "τα της εκπαιδύσεως των εν τη Αρχιεπισκοπή Κωνσταντινουπόλεως Ορθοδόξων". Η

¹ Σε πολλές περιπτώσεις ιεράρχες του Πόντου συμμετείχαν σε διάφορα όργανα και κυρίως στην Ιερά Σύνοδο π.χ. ο Νεοκαισαρείας Ιερόθεος ("Εκκλησιαστική Αλήθεια" τόμος 2^{ος} 1881 σελ.300) , ο Αμασειάς Σωφρόνιος (στο ίδιο , τόμος 3^{ος} 1881-82 σελ.212), ο Χαλδείας Γερβάσιος (στο ίδιο, τόμος 10ος 1886-87,σελ.231)κλπ. Ακόμη κάποιοι συμμετείχαν ως πρόεδροι στα "Πνευματικά Δικαστήρια" που αποφάσιζαν για ζητήματα κυρίως διαζυγίων όπως π.χ. ο Χαλδείας Γερβάσιος (ΕΑ τόμος 23^{ος} του 1899 σελ.44,48,51).
-Ο Αμασειάς Άνθιμος ήταν Πρόεδρος της Εφορείας της Μεγ. του Γένους Σχολής (Κώδικες Πατριαρχικής Αλληλογραφίας 1899,σελίς 101, έγγραφο υπ' αρ. πρωτ. 1589, τη 23-3-1899).

² "Κανονισμός της Πατριαρχικής Κεντρικής Επιτροπής" άρθρο10,εν Κωνσταντινουπόλει 1892, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου.

- Το Οικουμενικό Πατριαρχείο με εγκυκλίους του υπενθυμίζει στους Μητροπολίτες ότι οι Εφορείες κατά την επιλογή των διδακτικών βιβλίων θα πρέπει να λαμβάνουν γνώση του σχετικού καταλόγου που συντάσσεται με ευθύνη της ΚΠΕΕ. Αποκλείει δε κάθε άλλο βιβλίο και καθιστά τους Μητροπολίτες προσωπικά υπεύθυνους (Κ Π Α έτους 1899, σελίς 38-39. Εγκύκλιος με αριθ. πρωτ. 366).

³ Κανονισμός της Πατριαρχικής Επιτροπής, Ο.π.,άρθρο15ο

ομπρέλα όμως του Πατριαρχείου που την περιέβαλλε, καθώς και το αδιαμφισβήτητο κύρος των μελών της, έκαναν και τις περιφερειακές ελληνικές κοινότητες να προσαρμόζουν το πλαίσιο και της δικής τους εκπαιδευτικής δράσης στις αποφάσεις της.

Όπως είναι γνωστό απ' τη σχετική βιβλιογραφία, η ροή Ποντίων προς τη "βασιλεύουσα" υπήρξε συνεχής και οι λόγοι ήταν κυρίως οικονομικοί και κοινωνικοί. Η συγκέντρωση αυτή αντανάκλαται στην ίδρυση ποντιακών σωματείων με κύριο στόχο την προώθηση διαφόρων προβλημάτων του Πόντου και κυρίως των εκπαιδευτικών. Η ύπαρξη αυτού του πυρήνα στην πρωτεύουσα σε συνδυασμό με τις ανάγκες για καλύτερη εκπαίδευση των Ποντίων - δεδομένου ότι η άνοδος της εμπορικής / αστικής τάξης του Πόντου κατά την περίοδο αυτή των μεταρρυθμίσεων του «Τανζιμάτ» υπήρξε ραγδαία και συνεπώς η ανάγκη για καλύτερα καταρτισμένο προσωπικό μεγάλη και με δεδομένο ότι το Φροντιστήριο λόγω και των εσωτερικών συγκρούσεων της εποχής εκείνης δεν μπορούσε να παίξει το ρόλο που έπρεπε - οδήγησε αρκετούς Πόντιους μαθητές στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να φοιτήσουν στα εκεί ονομαστά σχολεία και κυρίως στη Μεγάλη του Γένους Σχολή (της οποίας άλλωστε το μεγαλειώδες κτίριο οικοδομήθηκε εκείνη την εποχή και συγκεκριμένα το 1875), και τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Μια απόπειρα καταγραφής των μαθητών αυτών ακολουθεί:

Πίνακας 1

Κατάσταση Ποντίων μαθητών που φοίτησαν στην Κωνσταντινούπολη

- Από τους 68 τελειόφοιτους της Μ. του Γ. Σ. του έτους 1886-87, **1** Πόντιος (Αναστασιάδης Ιωάννης από την Αργυρούπολη)³
- Από τους 48 τελειοφοίτους της Μ. του Γ.Σ. του έτους 1889-90, **2** Πόντιοι (Αλκιβιάδης Α. Σουμελίδης από την Αργυρούπολη και Κων.Α.Τζαμπερτίδης, Τραπεζούντιος, ο γνωστός στη συνέχεια καθηγητής του Φροντιστηρίου)⁴
- Από τους 12 αποφοίτους της Θεολ. Σχολής Χάλκης 1889-90, **1** Πόντιος (Θεμιστοκλής Ν. Πασσιάδης απ' τα Κοτύωρα)⁵
- Από τους 11 τελειοφοίτους της Ι.Θ.Σχ.Χάλκης έτους 1891-92, **1** Πόντιος (Πολύκαρπος Ψωμιάδης, ιεροδιάκονος απ' τα Κοτύωρα, μετέπειτα Μητροπολίτης Κολωνείας).
- Από τους 42 τελειοφοίτους της Μ.του Γ.Σ. 1892-93, **2** Πόντιοι, που έλαβαν μάλιστα το βαθμό Άριστα: Ιωάννης Παπαδημητρίου απ' τη Σινώπη και Νικόλαος Π. Μέντης απ' την Αργυρούπολη⁶
- Μεταξύ των σπουδαστών της Ι.Θ.Σχ. Χάλκης φοιτούν **2** Πόντιοι: Σταύρος Ηλιάδης από τη Νεοκαισάρεια(έτος εγγραφής 1882)και Αβραάμ Ζ. Διλιμίτογλου από την Πάφρα (έτος εγγραφής 1883)⁷
- Μεταξύ των 8 αποφοίτων της Ι.Θεολ.ΣΧ.Χάλκης του έτους 1885-86, είναι και ο μετέπειτα Μητροπολίτης Τραπεζούντας Ιεροδιάκονος Κωνσταντίνος Καρατζόπουλος.⁸
- Από τους 43 αποφοίτους της Μ.του Γ.Σχολής(1893-94),**4** είναι Πόντιοι⁹,οι:
  - . Αβραάμ Κ. Κωνσταντινίδης, απ' την Αργυρούπολη
  - . Ιωάννης Θ. Κεβενίδης, από τη Νικόπολη
  - . Χρυσόστομος Ιωάν. Μαυρίδης από την Τραπεζούντα
  - . Ιερόθεος Χριστοδουλίδης, ιεροδιάκονος απ' την Τραπεζούντα

³ ΕΑ, τόμος 13^{ος} 1888-89, σελ.266

⁴ ΕΑ, τόμος 14^{ος} 1890, σελ.195

⁵ ό.π., σελ.202

⁶ ΕΑ, τόμος 17^{ος} 1892-93, σελ.230

⁷ ΕΑ, τόμος 7^{ος} 1885, σελ182

⁸ ΕΑ, τόμος 9^{ος} 1886, σελ221

⁹ ΕΑ, τόμος 18^{ος} 1894-95, σελ.204

- Απ' τους 30 αποφοίτους της Μ. του Γ. Σ. έτους 1894-95, υπάρχουν 2 Πόντιοι: Ανδρόνικος Χατζηκοσμίδης απ' τα Κοτύωρα και Γεώργιος Θωϊδης απ' την Αργυρούπολη.¹⁰

Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η ροή αυτή Ποντίων μαθητών προς την Πόλη σταματά¹¹, δεδομένου ότι οι έριδες στο εσωτερικό της κοινότητας της Τραπεζούντας παίρνουν τέλος, το Φροντιστήριο αναβαθμίζεται με στόχο ν' απορροφήσει τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση, γεγονός που επιβάλλει την ανάγκη οικοδόμησης νέου, μεγάλου και σύγχρονου κτιρίου (το οποίο ως γνωστόν θεμελιώθηκε το 1899). Βασικός συντελεστής σ' αυτές τις θετικές εξελίξεις υπήρξε ο νέος Μητροπολίτης Κωνσταντίνος Καρατζόπουλος, ένας απ' τους σημαντικότερους φορείς της ιδεολογίας του Πατριαρχείου, δεδομένου ότι εκτός των σπουδών του στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, ανέβηκε ιεραρχικά στη γραφειοκρατία του Πατριαρχείου πρώτα ως "Δευτερεύων", στη συνέχεια ως "Αρχιδιάκονος" και τέλος ως "Μέγας Πρωτοσύγκελος"¹².

Το εβδομαδιαίο περιοδικό του Πατριαρχείου " Εκκλησιαστική Αλήθεια" που εκδόθηκε μεταξύ των ετών 1880-1922, αποτελεί μια σημαντική πηγή στοιχείων γι' αυτή την περίοδο. Εκτός των άλλων, ενδιαφέρον προκαλεί η συνεχής θετική αναφορά σε Πόντιους εκπαιδευτικούς-λόγιους όπως πχ ο δάσκαλος του Φροντιστηρίου και συγγραφέας Σάββας Ιωαννίδης¹³.

Σημαντικότερο ρόλο στα εκπαιδευτικά πράγματα του Πόντου αλλά και των υπολοίπων περιοχών της αυτοκρατορίας έπαιξε ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (ΕΦΣΚ), που ιδρύθηκε το 1861 με σκοπό τη "διάδοση των γραμμάτων εν γένει εις τους εν τω Οθωμανικώ Κράτει Ορθοδόξους λαούς"¹⁴. Μέλη του Συλλόγου ήταν εξέχοντα μέλη της ομογενειακής κοινότητας (κυρίως τραπεζίτες και έμποροι, γεγονός που προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς που παρήγαγε ο Σύλλογος) Μια ανάγνωση του πίνακα των μελών του Συλλόγου δείχνει ότι δεν απουσιάζουν και από δω οι Πόντιοι¹⁵. Κατά την περίοδο αυτή, ως γνωστόν, το εκπαιδευτικό σύστημα του Πόντου αδυνατεί να παραγάγει ακόμη εκπαιδευτικούς για τις δικές του ανάγκες, για λόγους που προαναφέρθηκαν. Ο ΕΦΣΚ αντιμετωπίζει και αυτό το πρόβλημα¹⁶. Το κύρος του ΕΦΣΚ όπως προαναφέρθηκε ήταν μεγάλο. Μέσα δε απ' τις διάφορες επιτροπές του επεξεργάζονταν και άλλα θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος για τον Ελληνισμό. Έτσι δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι σημαντικά στελέχη της

¹⁰ ΕΑ, τόμος 19^{ος}, 1895-96, σελ.224.

¹¹ ΕΑ,τόμος 20ος 1896-97, σελ.238: Δεν υπάρχει κανείς πλέον Πόντιος μαθητής στις καταστάσεις των τελειοφοίτων της Μ. του Γ. Σχολής

¹² ΕΑ, τόμος 17^{ος}, 1893-94, σελ.65

¹³ ΕΑ, τόμος 11^{ος}, 1887, σελ.46.Εδώ το περιοδικό παρουσιάζει με πολύ θετικά σχόλια το βιβλίο του « Βασίλειος Διγενής Ακρίτας» ενώ δεν παραλείπει να αναφερθεί στο« πλείστον λόγου και επαίνων άξιον σύγγραμμά του το οποίον προ 15ετίας ήδη εξέδωκε:΄ Ιστορία και στατιστική της Τραπεζούντος και της περί ταύτην χώρας΄ »

¹⁴ Ο ΕΦΣΚ, Σύγγραμμα περιοδικόν, τόμος ΙΒ΄, σελ.7, εν Κων/πόλει 1877

¹⁵ Ο Γ.Α.Κοτσάμπασης,(έγινε μέλος το 1875) καπνέμπορος απ' την Αμισό. Ιωαννίδης Σάββας (μέλος το 1870), ο γνωστός δάσκαλος του Φροντιστηρίου και συγγραφέας απ' την Τραπεζούντα, που έστειλε μερικές σημαντικές εκθέσεις για την κατάσταση της εκπαίδευσης στον Πόντο, για τις οποίες θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος-Κυριακίδης (μέλος το 1864), διευθυντής τότε του Φροντιστηρίου. Φυσικά δεν πρέπει να ξεχάσουμε και τον Ματθαίο Παρανίκα (μέλος το 1872) που ναι μεν δεν ήταν Πόντιος, έπαιξε όμως λίγο αργότερα ρόλο στα εκπαιδευτικά πράγματα του Πόντου ως διευθυντής του Φροντιστηρίου Τραπεζούντας, θεωρούμενος ως ένας απ' τους σημαντικότερους λόγιους της εποχής του.

¹⁶ Ο ΕΦΣΚ,Σύγγραμμα περιοδικόν, τόμος ΚΒ΄(1889-90),σελ΄80:Εδώ η εφοροδημογεροντεία Νικοπόλεως ζητά απ' το Σύλλογο την αποστολή δασκάλου « εκ των αποφοίτων της Μεγάλης του Γένους Σχολής»

ποντιακής εκπαίδευσης ενημερώνουν τον ΕΦΣΚ για θέματα πχ αρχαιολογικού χαρακτήρα, που υποπίπτουν στην αντίληψή τους¹⁷ και αποδεικνύουν την πανάρχαια παρουσία του ελληνισμού στο μικρασιατικό χώρο.

Από ιστορική - κοινωνική άποψη, μεγάλης αξίας είναι **2 εκθέσεις της εκπαιδευτικής κατάστασης στον Πόντο**, που στέλνονται στον ΕΦΣΚ απ την Τραπεζούντα. Αποστολέας είναι το μέλος του Συλλόγου **Σάββας Ιωαννίδης**, εκπαιδευτικός, που εκείνο το διάστημα διδάσκει στην Κερασούντα. Παραθέτουμε συνοπτικά τα στοιχεία των εκθέσεων αυτών

Ειδικότερα η πρώτη έκθεση που στάλθηκε το 1876 παρουσιάζει τον παρακάτω πίνακα:

---

¹⁷ Ό.π., σελ.85:Εδώ ο διευθυντής των εκπαιδευτηρίων Αμισού Α.Γρηγοριάδης στέλνει « πιστόν αντίγραφον επιτυμβίου ευρεθέντος εις τας ανασκαφάς εν τη αρχαία Αμισώ, προς υποβολήν και κρίσιν της αρχαιολογικής επιτροπής» του Συλλόγου.

Πίνακας 2
Έκθεση σχετική με την κατάσταση της εκπαίδευσης στον Πόντο το 1876¹⁸

Περιοχή	Έλληνες κάτ.	Σχολεία	Αρ.μαθητών	
1. Τραπεζούντα	1300 οικογ.	Φροντιστήριο(τάξεις 5)	200	
		Δημοτικά 4	600	
		Παρθεναγωγεία 2	300	
		Ιδιωτικά σχολεία	200	1300
2. Αργυρούπολη	800 οικογ.	Ελληνικό	40	
		Αλληλοδιδασκτικό	120	160
3. Σούρμενα		Κεντρικά Ελληνικά 2		
		Σχολεία σ'όλα τα χωριά		
4. Όφισ		Δημοτικά σχολεία 2		
5. Ρίζαιο		Δημοτικά σχολείο 1		
6. Βατούμ		" "		
7. Πλάτανα	1500 κάτοικοι	Δημοτικά σχολεία 2		
		Ελληνικό σχολείο 1	280	
8. Κόραλλα		Νεοσύστατο Δημ.σχολείο		
9. Τρίπολη		Ελληνικό σχολείο 1	30	
		Δημοτικό σχολείο 1	150	180
10.Κερασούντα		Ελληνικό σχολείο(5 τάξεις)	100	
		Δημοτικά σχολεία 2	300	
		Παρθεναγωγείο 1	120	520
11.Πουλαντζάκη		Δημοτικό σχολείο 1	200	
		Ελληνικό σχολείο (3τάξεων)	40	240
12.Κοτύωρα		Δημοτικά σχολεία 3	300	
		Ελληνικό σχολείο 1	40	340
13.Τοκάτη		Ελληνικό (υποτυπώδες) 1		
		Δημοτικό σχ. 1		
		Δημοτικό σχ. 1		
14.Φάτσα		Δημοτικό σχ. 1		
15.Οινόη	850 οικογέν.	Δημοτικό σχ. 1		
		Ελληνικό σχ. 1		
		Παρθεναγωγείο 1	450	
16.Τσαρσαμπάς		Ελληνικό 1		
		Δημοτικό 1		
		Παρθεναγωγείο 1	300	
17.Αμισός		Δημοτικά 2		
		Ελληνικό 1		
		Παρθεναγωγεία 2		
18.Πάφρα		Δημοτικό 1		
		Παρθεναγωγείο 1		
19.Σινώπη		Δημοτικό 1		
		Ελληνικό		
		Παρθεναγωγείο 1		
20.Αμάσεια		Δημοτικά 2		

¹⁸ Πρακτικά του ΕΦΣΚ, τόμος I', 1875-76, σελ.193-195.Στο απόσπασμα αυτό περιλαμβάνονται αρκετές ενδιαφέρουσες πληροφορίες, όπως: Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης στην επαρχία Χαλδείας είναι χαμηλή "ένεκα της αργίας των μεταλλείων", η περιοχή μεταξύ Νεοκαισαρείας – Τοκάτης –Νικοπόλεως -Αμασειας έχει υποτυπώδη εκπαίδευση και οι κάτοικοι εκεί "ξενοφωνούσιν", η περιοχή της Αμισού έχει προϋποθέσεις τεράστιας ανάπτυξης της εκπαίδευσης άλλ' αυτό δεν γίνεται γιατί οι (πολυάριθμοι) Έλληνες που έχουν ελθει εδώ από διάφορες περιοχές του Πόντου, θεωρούν τον εαυτό τους ξένο και προσωρινά εγκατεστημένο, κλπ

Η δεύτερη έκθεση στάλθηκε στον ΕΦΣΚ 2 χρόνια σχεδόν αργότερα και τα εξ ίσου σημαντικά στοιχεία που περιέχει μας παρέχουν εξαιρετικά ενδιαφέρον υλικό για την καλύτερη κατανόηση των εξελίξεων στον Πόντο κατά την χρονική περίοδο εκείνη¹⁹ Η έκθεση αυτή έχει λιγότερα στατιστικά στοιχεία , περισσότερες όμως πληροφορίες. **Οι σημαντικότερες από τις πληροφορίες αυτές είναι:**

- Η από τετραετίας διάλυση του επί των εξωτερικών σχολείων "εν Τραπεζούντι Συλλόγου Φιλομαθών 'ΞΕΝΟΦΩΝ' " προκαλεί συρρίκνωση και σχεδόν αποδιάρθρωση της εκπαίδευσης και κυρίως στα χωριά
- Ιδιαίτερα στην Τραπεζούντα, το Φροντιστήριο περιορίζεται στις 4 τάξεις, από τις 6 που είχε λίγα χρόνια πριν.
- Στην Αργυρούπολη οι συνθήκες είναι διαφορετικές: ύπαρξη στην Τραπεζούντα της δραστήριας αδελφότητας των Αργυρουπολιτών, εγγυάται την ομαλή λειτουργία των σχολείων. Έτσι στην πόλη υπάρχουν: Παρθεναγωγείο με 3 τμήματα και 40 μαθήτριες, Δημοτικό με 4 δασκάλους και 200 μαθητές και Ελληνικό με 2 τάξεις , 6 δασκάλους και 50 μαθητές. Ήδη όμως αρνητικές επιδράσεις ασκούνται και εδώ, εξ αιτίας των Ρωσοτουρκικών πολέμων και της μεγάλης ανεργίας που φέρνει η άρση λειτουργίας των μεταλλείων αργύρου, που είναι η παραδοσιακά κύρια οικονομική δραστηριότητα της περιοχής.
- Στο Ρίζαιο κατοικούν 600 οικογένειες, απ' τις οποίες 200 ελληνικές και λειτουργεί Δημοτικό σχολείο.
- Στα Πλάτανα και στην Τρίπολη λειτουργούν από 2 σχολεία, 1 Δημοτικό και 1 Ελληνικό. Στα πρώτα ιδρύθηκε πρόσφατα και 1 ακόμη Δημοτικό.
- Στην Κερασούντα η κατάσταση είναι ικανοποιητική: λειτουργεί το Φροντιστήριο με 5 τάξεις, 2 Δημοτικά και Παρθεναγωγείο. Η καλή αυτή εικόνα οφείλεται κυρίως σε σχετικές πρωτοβουλίες των αδελφών Κωνσταντινίδη.
- Στην παραλιακή περιοχή μεταξύ Κερασούντας και Οινόης λειτουργούν μόνον: 1 Δημοτικό σχολείο στην Πουλαντζάκη , στα Κοτύωρα 2 Δημοτικά και η Ψωμιάδειος Ελληνική Σχολή με 3 τάξεις και 3 σχολεία (Ελληνικό με 2 τάξεις, Δημοτικό και Παρθεναγωγείο) στην Οινόη.
- Στις υπόλοιπες περιοχές του Πόντου δεν υπάρχουν άξια λόγου σχολεία, με σχετική εξαίρεση την Αμισό (2Δημοτικά, 2 Παρθεναγωγεία και 1 Ελληνικό σε φθίνουσα πορεία), τη Σινώπη (3 σχολεία: Δημοτικό, Παρθεναγωγείο και Ελληνικό)και την Πάφρα (1 Δημοτικό και 1 Παρθεναγωγείο).
- **Στο τέλος συνοψίζει** η 2^η αυτή έκθεση τα αξιόλογα σχολεία αυτής της περιόδου που μαζί με τον ελληνικό πληθυσμό περιλαμβάνουν: Στην εκκλησιαστική επαρχία **Τραπεζούντας** (που κατοικείται από 35.000 Έλληνες) 2 Παρθεναγωγεία, 20 Δημοτικά, 3 Ελληνικά σχολεία και 2 Φροντιστήρια. Στις 3 **Εξαρχίες των Μονών** όπου ζούν 30.000 Έλληνες, ελάχιστα σχολεία λειτουργούν. Στη Χαλδία (70.000 Έλληνες) 2 αξιόλογα Ελληνικά και 5-6 Δημοτικά. Στη **Νικόπολη** (30.000 Έλληνες) συντηρούνται ελάχιστα σχολεία λόγω της πενίας των κατοίκων. Στη **Νεοκαισάρεια** (75.000 Έλληνες) μόνο 2 Ελληνικά, 5-6 Δημοτικά και 1 Παρθεναγωγείο. Στην επαρχία **Αμασείας** (100.000 Έλληνες) 4 Ελληνικά, 10 Δημοτικά και 5 Παρθεναγωγεία.

Ιδιαίτερα αξιόλογη είναι μια σειρά άρθρων μεγάλης επιστημονικής αξιοπιστίας για την εποχή εκείνη τις συνθήκες της και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς που παρήγαγε ο ελληνισμός με τους φορείς του, που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό του ΕΦΣΚ. Τα άρθρα αυτά συνέταξαν Πόντιοι λόγιοι, οι οποίοι μετέφεραν κατ' αυτό τον τρόπο κατά πρώτο λόγο ιστορικά δεδομένα και κατά δεύτερο το κλίμα αλλά και

¹⁹ Έκθεσις της Εκπαιδευτικής Επιτροπής του ΕΦΣΚ, τόμος ΙΓ' (1878-79),σελ.116-119.

τις ιδέες του Πόντου στην πρωτεύουσα του ελληνισμού. Μια σύντομη αναφορά σ'αυτά περιλαμβάνει:

-Ιωάν.Βαλαβάνη: " *Νέα συλλογή ζώντων μνημείων της ιδιωτικής του Πόντου*". Πρόκειται για ανάλυση σε 13 σελίδες της σχέσης της καθομιλουμένης γλώσσας του Πόντου με την αρχαία ελληνική²⁰

-Ιωάν.Παρχαρίδη: " *Συλλογή ζώντων μνημείων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας εν Όφει*". Σημαντική πραγματεία, σε 58 μάλιστα σελίδες, του γνωστού δασκάλου του Φροντιστηρίου, που δείχνει τις επιβιώσεις της αρχαίας ελληνικής στη σύγχρονη διάλεκτο των χωριών του Όφει κυρίως, αλλά και της Τραπεζούντας²¹.

-Αριστοτέλους Γ. Νεοφύτου: " *Τοπογραφικά και ιστορικά σημειώσεις περί Κερασούντος*". Πρόκειται για ενδιαφέρον άρθρο 9 σελίδων του γνωστού μέλους του ΕΦΣΚ, όπου υπάρχει κατ'αρχάς σύντομη διοικητική και ιστορική και στη συνέχεια αναλυτική γεωγραφική περιγραφή της επαρχίας Κερασούντος καθώς και η κίνηση των σχολείων. Τελειώνει με παράθεση αρχαίων νομισμάτων και επιγραφών που βρέθηκαν εκεί και καταδεικνύουν την από την αρχαιότητα παρουσία εκεί του ελληνισμού καθώς και ιστορικές σημειώσεις²²

-Δημοσθ. Η. Οικονομίδη: " *Γλωσσικά εκ Πόντου*". Σύντομη 7σέλιδη πραγματεία του γνωστού Πόντιου καθηγητή της Μεγάλης του Γένους Σχολής, όπου παρουσιάζεται η ποντιακή διάλεκτος και κυρίως τα άρθρα και τα ουσιαστικά, οι κλίσεις των ονομάτων και η εξέλιξή της απ' την αρχαία ελληνική²³.

-Ματθαίου Παρανίκα: " *Επιγραφαί Τραπεζούντος*", " *Νομίματα Τραπεζούντος*", " *το σπήλαιον του Αγίου Ευγενίου Τραπεζούντος*" κλπ, είναι μερικά μόνον από τα άρθρα του που δημοσιεύει το περιοδικό του Συλλόγου, και μάλιστα τα τελευταία του, που τα στέλνει απ' την Τραπεζούντα ως διευθυντής πλέον του Φροντιστηρίου²⁴. Ήταν ο **πολυγραφότερος λόγιος του ΕΦΣΚ**, με τεράστιο κύρος στους φιλολογικούς κύκλους της Πόλης αλλά και όλου του ελληνισμού.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η Κωνσταντινούπολη στήριξε αποφασιστικά την εκπαίδευση και ιδιαίτερα τα σχολεία του Πόντου κατά την περίοδο αυτή. Όχι σπάνια όμως, συνέβαινε και το αντίστροφο. Εκπαιδευτικοί και άλλοι δηλαδή φορείς της Κωνσταντινούπολης ζητούσαν στήριξη (κυρίως οικονομική) των δικών τους σχολείων²⁵. Είναι δε κοινό μυστικό ότι, οι Μητροπόλεις του Πόντου και οι ιστορικές εξαρχειακές Μονές κατά κύριο λόγο, στήριζαν οικονομικά την Ι.Θ.Σχολή της Χάλκης.

Τέλος θα ήταν ουσιαστική παράλειψη αν δεν κάναμε αναφορά σ' ένα σημαντικό ιδεολογικό ζήτημα, που ταλάνισε τον ελληνισμό της Ανατολής και ιδιαίτερα το Οικουμενικό Πατριαρχείο καθ όλη τη διάρκεια των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ και κυρίως την ερευνώμενη χρονική περίοδο. Πρόκειται για την προσπάθεια διείσδυσης των δυτικών χωρών στην καταρρέουσα Οθωμανική αυτοκρατορία μέσω της εκκλησίας. Το Πατριαρχείο παρακολουθεί με ιδιαίτερη προσοχή την Καθολική και Προτεσταντική προπαγάνδα και ζητά συνεχώς²⁶ από τους Μητροπολίτες να

²⁰ Περιοδικό του ΕΦΣΚ, τόμος ΙΔ' (1879-80), σελ.278-271

²¹ Περιοδικό του ΕΦΣΚ, τόμος ΙΗ' (1883-84), σελ.120-178

²² Περιοδικό του ΕΦΣΚ, τόμος ΚΓ' (1891-92), σελ. 30-39

²³ Ό.π. σελ.102-109

²⁴ Περιοδικό του ΕΦΣΚ, τόμος ΚΗ' (1899-1902), σελ.79

²⁵ "ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ", Σύγγραμμα περιοδικόν εβδομαδιαίον, εν Τραπεζούντι 1980-82, έτος Β', σελ. 336, όπου η "υπέρ της Μεγάλης του Γένους Σχολής αδελφότης ΞΗΡΟΚΡΗΝΗ" ζητά απ' την ποντιακή κοινότητα την οικονομική στήριξη της Σχολής.

²⁶ Κώδικες Πατριαρχικής Αλληλογραφίας (ΚΠΑ) 1899: α) Στη σελ.73 με έγγραφο της 13 Μαρτίου 1899 προς τον Μητροπολίτη Τραπεζούντος Κωνσταντίο, η Σύνοδος του Πατριαρχείου κάνει λόγο για την προσπάθεια των αδελφών Freres Cherians να ιδρύσουν ορφανοτροφείο στην Τραπεζούντα " *ένθα ουχ υπάρχουνι Καθολικοί αλλά μόνον Ορθόδοξοι*" και του ζητά να πάρει τις αναγκαίες πρωτοβουλίες που θα εμποδίσουν την ίδρυση αυτού του ιδρύματος. β) Στη σελίδα 132 με έγγραφο με ημερομηνία 10 Απρ. 1899 και αρ.

προχωρούν σε κάθε αναγκαία πρωτοβουλία που θα ακυρώνει στην πράξη την προσπάθεια διείσδυσης των δυτικών στις περιοχές του Πόντου (και τις υπόλοιπες φυσικά) μέσω της θρησκευτικής προπαγάνδας. Δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι όλη αυτή την περίοδο γινόταν ένας αδιάκοπος αγώνας από το Πατριαρχείο πολλές φορές άνισος, δεδομένου ότι οι Δυτικοί με κύριο μέσο το χρήμα που έρρεε άφθονο, σε αρκετές περιπτώσεις κατόρθωναν να διαφθείρουν συνειδήσεις. Το γεγονός όμως ότι τα αποτελέσματα αυτών των προσπαθειών, τουλάχιστον στην περιοχή του Πόντου, ήταν σχετικά πενιχρά, δείχνουν ότι οι μηχανισμοί ιδεολογικής αντίστασης του ελληνισμού ήταν ιδιαίτερα ισχυροί.-

---

πρωτ. 2049 προς τον Νεοκαισαρείας Αλέξανδρο, του εφιστά την προσοχή για τους κινδύνους που συνεπάγεται η προτεσταντική προπαγάνδα στην Ορντού και του ζητά πλήρη έκθεση σχετική. γ) Στη σελ.235 με έγγραφο της 18 Ιουλ.1899 και αρ. πρ.3814 προς τον ίδιο ιεράρχη, η Σύνοδος του Πατριαρχείου εκφράζει την ικανοποίησή της για τα μέτρα που έλαβε και τον παρακινεί να συνεχίσει τους αγώνες του "**εναντίον των αλλοδαπών τούτων λύκων**".